

Kuzey Amerika Yerlilerinde Sepet Örucülüğü

Basket Knitting in North American Indians

Mehmet Ali EROĞLU^{ID}
Mine DEMİRKAN^{ID}

Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar
Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları
Bölümü, Antalya, Türkiye

ÖZ

Kuzey Amerika yerlileri ya da Kızılderilileri terimi, Kanada, Grönland, Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'nın kuzeyinde yaşayan Kuzey Amerika yerli grubundaki halklar ve bunlar tarafından ortaya konulan kültür bölgesini tanımlamak için kullanılmaktadır. Kuzey Amerika yerli grupları, yüzyıllardan beri tahta oymacılığı, boncuk işi, fildişi oymacılığı, dokumacılık, çömlekçilik, seramik, deri işleri, maske yapımı, sepet örücülüğü ve kum boyama gibi el sanatları ile uğraşmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri sınırları içinde yer alan ve Kızılderililerin ilk yerleşim yeri olduğu varsayılan Büyük Havza'daki (Great Basin) arkeolojik bulgulara göre; Kuzey Amerika Yerlileri dokumacılıktan ve çömlekçilikten önce sepet örücülüğü yapmışlardır. Kırsal yaşamın vazgeçilmez el sanatlarından olan sepet örücülüğü, Kızılderili halkı için de her zaman önemli olmuştur. Birçok kültürde günlük kullanım eşyası olarak üretilen sepetler, Kızılderili kültüründe sadece kullanım eşyası amacıyla değil aynı zamanda dekoratif objeler olarak da kullanılmaktadır. Kuzey Amerikan Yerli dokuyucuları; sepetlerine mistik anlamlar yüklerken, Avrupalı Amerikalılar (kıtaya sonradan gelen Avrupalılar) sepetleri sadece sanat eseri olarak görmeyip, ticari birer meta olarak da değerlendirmişlerdir. Kıtaya sonradan göç edenler arasında "sepet çalınılığı" olarak bilinen bir dönem başladığından söz edilmektedir. Sepetlere gösterilen bu yoğun ilgide; üzerlerindeki semboller, motifler, kullanılan tüy, boncuk, deniz kabuğu gibi süsleme unsurlarının etkisi büyüktür. Günümüzde Kuzey Amerika Yerli sepetleri, küratörler ve koleksiyonerler tarafından toplanmakta ve dünyaca ünlü birçok müzede sergilenmektedir. Bu çalışmada; Kuzey Amerika Yerlilerinin sepet örücülüğü dokuma teknikleri, sepet örücülüğünde kullanılan hammaddeler, süsleme malzemeleri, renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Kuzey Amerika Yerlileri sepet örücülüğünün tarihsel süreç içerisindeki dönemsel değişimleri hakkında bilgilere çalışmanın ilgili bölümlerinde yer verilmiş, elde edilen bu bilgiler müzelerde sergilenen görseller ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sepet örmeciliği, Kızılderili sepet örmeciliği, Amerika yerlileri sepet örmeciliği, Kızılderili el sanatları, bitki örmeciliği

ABSTRACT

Native American tribes from North America have been producing handicrafts including wood carving, beading, ivory carving, weaving, pottery, ceramics, leather work, mask making, basket knitting, and sand painting for millennia. North American Indians performed basket knitting before weaving and pottery, according to archeological findings in the Great Basin, which is inside American territory and is thought to be the earliest Indian habitation. The importance of basket knitting, one of the essential rural crafts, has never changed for the Indian people. Native American culture uses baskets not only for practical purposes but also as ornamental things. Baskets are made as everyday goods in various civilizations. Native North American weavers; although European Americans (the Europeans who subsequently migrated to the continent) gave mystical connotations to their baskets, also saw them as useful, tradable goods. It is stated that a time known as "basket frenzy" began among individuals who subsequently came to the continent. In this fervent interest in baskets, symbols, themes, and decorative components like feathers, pearls, and sea-shells have a significant impact. Native American baskets from North America are now collected by curators and collectors and shown in several internationally known museums. Basket knitting weaving techniques of Indians, raw materials used in basket knitting, decorating materials, color, pattern, and composition elements were all investigated in this study. In the relevant portions of the research, information regarding the periodic changes in the American Indians' basket knitting in the historical process is provided, and this knowledge is backed by visuals shown in museums.

Keywords: Basket weaving, Indians' basket weaving, Native American basket weaving, Native American crafts, plant weaving

Geliş Tarihi/Received: 20.01.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 10.07.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 02.10.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Mehmet Ali EROĞLU

E-mail: m-ali-eroglu@hotmail.com

Cite this article as: Eroğlu, M. A., & Demirkan, M. (2023). Basket Knitting in North American Indians. *Art Vision*, 29(51), 144-153.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

El Sanatları; tarihin başlangıcından beri doğa şartlarına bağlı olarak insanların ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Zamanla gelişim göstererek, içinde bulunduğu toplumun sanat zevkini ve kültürel özelliklerini yansıtan, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmamızı sağlayan önemli ürünler olmuştur. Bu ürünler arasında ahşap işçiliğinden, taş işçiliğine, dokumadan bitkisel örücülüğe kadar birçok alanında el sanatları varlığını sürdürmektedir. Hayatımızı kolaylaştıran, kırsalda hala üretim ve kullanımı yaygın olan el sanatlarından birisi de bitkisel örücülük ve sepet örücülüğüdür.

Sepetçilik; saz, kamış, bataklık otu, hasır otu gibi bitkilerin lifleri ve şeritleri birbiri içine geçirme ya da dolama yoluyla nesnelere üretilen sanatıdır. Ortaya çıkan nesneye sepet denir. Sepetler, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kaplardır. Sepet örücülüğü dünya uygarlık tarihindeki en bilinen el sanatlarından biri olsa da ilk dokuma örnekleri organik hammaddelerden üretildiği için günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle, zanaatın ilk ne zaman başladığını söylemek zordur. Ancak arkeologların tespitlerine göre; en eski sepet kalıntıları M.Ö. 3000 yılında Mısır'ın Faiyum bölgesinde bulunmuştur (Neziroğlu, 2007, s. 7). Sepet örücülüğü, Kuzey Amerika'da Kızılderili halkı tarafından bilinen en eski el sanatlarından biridir. Hatta birçok Kızılderili kabilesi; sepetlerin yaratılış sırasında insanlığa verilmemesine, sepetlerin uzun zamandan beri dünyanın bir parçası olduğuna inanmaktadır.

Halk bilimci ve şair, Peter Blue Cloud'un (Mohawk) "Mürver Flüt Şarkısı: Çağdaş Çakal Öyküleri" adlı kitabındaki öyküde anlatılan sahnesinde bu inanışın nereden kaynaklandığı açıkça gösterilmektedir.

Kamp ateşinin yanında oturmuş yıldız yankılarını dinliyordu. Yüksek sepeti bir çam ağacının üzerinde dimdik duruyordu. Sepetin içindeki sesler oldukça yükseldi ve çakalı rahatsız etti. Kafasını sepetin içine soktu ve "Siz insanlar daha sessiz olun yoksa seni dünyanın dört bir yanına atacağım." dedi. Çok çok uzun süre başka bir ses çıkarmadılar (Bernstein, 2003, s. 9).

Tarih boyunca yerliler, bebeklikten yaşlılığa kadar, günlük yaşamın ihtiyaçlarını karşılamak için sepetler örmüşlerdir. Sepetler; yemek ve pişirme kabı olarak kullanımlarından, dünya mallarını depolamaya, oyuncaktan bebekleri taşımaya, dini törenlerden ölümleri sepetlerde yakmaya kadar birçok alanda kullanılmıştır. Sadece sepetler Kızılderili kültüründe fonksiyonel nesnelere olmamış yerli halk için simgesel ve estetik değerlerle yüklü bir sanat formu olmuştur. Kızılderililer için din ve kültür kavramları birdir. Günlük hayatta yapılan tüm işler birer ibadettir ve ruhlara dua etmek için bir şans olarak addedilir. Yerli kadın için sepet üretimi; başından sonuna kadar ruhlara dua edilerek minnettar olabileceği bir tür manevi hediyedir. Sepetler aynı zamanda hem güzelliği hem de işlevsel bir ürün olması bakımından şükür vesilesidir (Kekevi, 2019, s. 14).

Bu çalışmada; Kuzey Amerika Kızılderili sepet örücülüğünün tarihsel gelişimi, örücülükte kullanılan hammaddeler ve teknikler incelenmiş; sepetlerin sadece günlük kullanım eşyası olmayıp, desen ve sembollerle süslenen, sanatsal değer taşıyan objeler olduklarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Kuzey Amerika Yerlilerine ait sepet örnekleri ile sınırlandırılarak sepet örücülüğünün, bir toplumdaki tarihsel gelişiminin

toplumun sanatına, zanaatına, motiflerine, sanatçıların tekniklerine etkisinin bulunması hedeflenmiştir.

Yöntem

Çalışma kapsamında; 2015 yılında Kuzey Amerika Navajo rezervasyon alanı sınırları içerisinde bulunan Gallup, Santa Fe, Albuquerque, Chinle, Hubel, Shiprock bölgelerinde saha çalışması yapılmış, yörede Kızılderili el sanatlarına ilişkin obje ve ürünler fotoğraflanmıştır. Yine araştırmanın bir diğer bölümü olarak New York Metropolitan Müzesi ve Ulusal Amerikan yerli müzesinde de araştırmalar yapılarak, bu araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere çalışmanın ilgili bölümlerinde yer verilmiştir.

Makalede incelenen sepet örnekleri; Metropolitan Sanat Müzesi'nde (Metropolitan Museum of Art) ve Amerika Yerlileri Ulusal Müzesi'nde (National Museum of the American Indian) tespit edilmiş olan eserlerin fotoğraflarından oluşmaktadır. Alan araştırmasından elde edilen bilgileri desteklemek amacıyla literatür tarama yöntemi de kullanılmıştır. Sepet örmeciliği ile ilgili İngilizce ve Türkçe yayınlanmış olan makale, tezler, bildiriler, basılı ve elektronik kitaplar incelenerek, 2015 yılındaki alan araştırmasında görüşülen kaynak kişilerin bilgileriyle desteklenmiştir.

Bulgular

Bu alan araştırması kapsamında; köklü bir geçmişine sahip olan Kızılderili kültürü ve araştırmaya konu olan Kuzey Amerika Kızılderili el sanatlarında önemli bir yere sahip olan sepet dokumalarının sadece birer el sanatı objesi olmadığı, aynı zamanda mistik ve sembolik değerlerin yüklendiği objeler olduğu anlaşılmıştır. Yerlilerin kıtaya sonradan gelen yerleşimciler tarafından farklı semboller ile sepet üretimine zorlanmalarına rağmen, üretim tekniklerindeki kültürlerinden vazgeçmeyerek üretilen ürünlerde kendi geleneksel değerlerine ait sembol ve simgeleri kullandıkları anlaşılmıştır. Sepetler üzerinde başka kültürlere semboller görülmekle birlikte, bu sembollerin içlerine ya da kompozisyon detaylarına gizlenmiş Kuzey Amerika Yerli sembollerini de kullanılmıştır. Sepetlerin müzayedeler ve ünlü koleksiyoner tarafından alınması bu bulgunun en önemli kanıtıdır. Sepet örmeciliği gerek Anadolu coğrafyasında gerekse Balkanlarda ve Afrika'daki bir çok toplulukta görülmesine rağmen, Kızılderili kültüründe gerek kullanılan malzeme bakımından gerekse üzerlerindeki vurguladıkları semboller bakımından bir tür kültürel imza niteliğindedir.

Kuzey Amerika Yerli Sepet Örücülüğü

Kızılderili toplulukları Kuzey Amerika veya Yeni Dünya olarak adlandırılan, kuzeyinde Atlantik Okyanusu, doğusunda Atlas Okyanusu, güneyinde Karayip Denizi ve kuzeybatıda Büyük Okyanus ile çevrili ana karanın ilk sahipleridir. Kıtanın yüz ölçümü 24,230,000 km²'dir (Kuzey Amerika, 2018). Yerliler yaşadıkları coğrafyanın çok büyük olmasından ötürü değişik iklim şartları ve coğrafi şekillerle karşılaşmışlardır. Bundan dolayı Kızılderili kabileleri arasında dil, kültür, inanç ve gelenekleri arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da bulunmaktadır. Bazı Kuzey Amerika Kızılderili kabileleri "üç kız kardeş" olarak adlandırılan mısır, fasulye ve kabak gibi tarım ürünleri yetiştirirken, başka kabileler avlanmış, balık tutmuş veya yabani bitki besinleri toplamışlardır. Bazı yerli halklar kompleks mitler ve dinler geliştiren, diğer kabileler ilkel inançlar ve ritüellerle yaşamışlardır. Bazı gruplar on binlerce yerleşim yeri olan büyük habitatlar inşa etmiş, diğerleri daha küçük gruplar halinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bazı gruplar arasında çatışma ve çekişme olağan bir durumken, diğerleri nispeten barış içinde yaşamışlardır (Eroğlu, 2018, s. 1679). Kabileler arasında birçok

farklılık olmamasına rağmen, bazı kabileler bir el sanatında daha başarılı olsa da dokumacılık, çömlekçilik, tahta, taş, kemik ve fildişi oymacılığı, maske yapımı, gümüş işçiliği, boncuk işi, kum boyama, kaçına gibi el sanatları her daim ortak kültürleri olmuştur. Özellikle bu makalenin de konusu olan sepet örücülüğü, yapım teknikleri, süsleme yöntemleri, sepet formları ve işlevleri, kullanılan malzemeler açısından gruplar arasında farklılıklar olsa da Kuzey Amerika Yerli grupları arasında en yaygın el sanattır.

Kızılderili gruplarında en güzel sepeti örmek ve sepetlerin üzerine farklı semboller uygulamak onların toplumdaki prestijini arttıran unsurların başında gelmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı yerliler arasında sepet örücülüğü ve sepetler sadece birer kullanım ya da taşıma objesi olmaktan çıkıp, zamanla müzelerde sergilenen sanat eserleri halini almıştır. Desenleri, kullanılan malzemeleri ve süsleme özellikleri açısından sanat eserine dönüştürülen sepetler, Kuzey Amerika'da müzelerde ve büyük müzayede salonlarında yerini almıştır.

Kuzey Amerika Yerli Sepet Örücülüğünün Tarihçesi

Araştırmacılar, yerli sepet örücülüğünün tarihçesini değişik dönem başlıkları altında ve tarih aralıkları ile sınıflandırmaktadır. Uzmanlar arasındaki fikir ayrılıklarının nedeni; çok geniş bir coğrafi bölgede yapılan sepet örücülüğünün, başlangıcından günümüze kadar olan sürede motif, malzeme, şekil, kullanım amacı gibi değişimlerinin, bir kültür alanından diğer kültür alanına ve bir kabileden diğer bir kabileye geçiş dönemlerinde farklılıklar göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Turnbaugh, S. P. ve Turnbaugh W. A.'ın "Hint Sepetleri (Indian Baskets)" adlı kitabında, Kuzey Amerika Yerli Sepet örücülüğünün tarihçesi beş grupta incelenmiştir. Bu dönemler Erken Dönem, Klasik Dönem, Geçiş Dönemi, Ara Dönem ve Çağdaş Dönemdir. Erken Dönem sepetçilik; kıtanın keşfinden önce yapılan arkeolojik sepet örneklerini kapsamaktadır. Klasik Dönem Sepetçilik; Avrupalıların kıtaya gelmesi ile başlayan dönemdir. Erken Dönem ve Klasik Dönemin ortak özellikleri; sepetlerde görülen motif, renk ve biçim gibi tamamen yerel etkilerin görülmesidir. Geçiş Dönemi sepet örneklerinde ise, motiflerde yeni göçmenlerin ve yerleşimcilerin etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Ara Dönem Sepetçilik; Kızılderili Tehcir Yasası (Indian Removal Act) çıkması ile yerli halkın rezervasyon bölgelerine göç etmeye zorlandığı, Kızılderili kültürlerinin parçalanmaya ve yozlaşmaya başladığı döneme denk gelmektedir. Bu yaşanan sıkıntılı süreç sepet üretimini de etkilemiş, sepetlerde yozlaşmalar başlamış ve az sayıda sepet üretilmiştir. Çağdaş Sepet Dönemi ise; 19. yüzyılın sonlarından veya 20. yüzyılın başlarından günümüze kadar olan dönemi kapsar. Avrupalı tüccarlar, sepetleri ticari ve pazarlanabilir bir yerli meta olarak görmeye başlamış ve yerli sanatçılara sepet dokutmaya başlamışlardır. Bu dönemde, sepet örücülüğü canlanmış, "sepet çılgınlığı (basket crazy)" veya "Hint sepet çılgınlığı (Indian basket craze)" dönemi başlamıştır. Yerli halk, ürettikleri sepetleri tüccarlar aracılığıyla müzelere ve küratörlere satarak kendilerine geçim kaynağı oluşturmuşlardır (Turnbaugh & Turnbaugh, 2004, s. 66-70).

Kuzey Amerika Yerli Sepet Örücülüğünde Teknikler

Kızılderili yerlileri, güzel bir sepet dokumak için sanatçının yeteneği ve ustalığı kadar dokumacının kullandığı malzemenin özelliklerini tanınmasının ve malzemeyi düzgün hazırlamasının da etkili olduğunu düşünmektedirler. Yerli halk için, sepet dokumacılığının başlangıcı bir ağaç parçasıyla başlamış, zamanla doğada buldukları bir çok bitki sap ve dallarını sepetlerde kullanmaları ile devam etmiştir. Zamanla sepetlere; renk uygulamaları, motif

uygulamaları, boncuklar ve tüylerle süsleme unsurları ekleyerek, sepetleri adeta kutsallaştırmışlardır.

Yerliler, hasat zamanını da kutsal saymaktadırlar. Bundan dolayı, sepet örücülüğünde yaşlı bitkilerin liflerini tercih ederler. Hasattan sonra lifler düz bir şekilde kurutulur. Dokumadan önce kurutulan lifler suya koyularak yumuşatılır. Erguvan (kırmızı), şeytan pençesi (siyah), yuka kökü (kırmızı) gibi bitkiler kendi doğal renginde kullanılırken, hasır otu ve eğrelti otu kökleri siyaha boyanmaktadır. Bitkisel lif malzemesi dışında sepetleri süslemek amacıyla özellikle geçiş dönemindeki sepetlerde yün iplikler, ipek floşlar, boncuklar, tüyler, deniz kabuğu ve benzeri malzemeler de kullanılmıştır (Görsel 1) (Bernstein, 2003, s. 11-12).

Kuzey Amerika Yerli sepetleri, teknik çeşitliliği ile dünya çapında ayrı bir yere sahiptir. Yerli sepet örücülüğünde dört temel teknik kullanılmıştır (Görsel 2). Bu teknikler; tekleme tekniği (plaited technique), bükerek ikileme (wicker technique), ikileme tekniği (twined technique) ve ajur örme tekniğidir (coiling technique) (Bernstein, 2003, s. 14). "Tekleme Tekniği" (Plaited Technique); en basit dokuma tekniğidir ve dokuma işleminde genellikle tek dal kullanılır. Çözgülerin arasından atıklar alt ve üstten geçerek sepet dokunur. 2 ve 3 dalı yan yana kullanarak tek dalmış gibi örmek de mümkündür. "Bükerek İkileme" (Wicker Technique) ise; çözgülerin arasından dal bükülerek alt ve üstten geçirilmesiyle oluşan dokumalardır. Diğer bir teknik olan "İkileme Tekniği" (Twined Technique); dikey çubukların arasından iki dal alt ve üstten geçirilmesi ile oluşan dokumalardır. "Şerit Örme Tekniği"ni ise (Coiling Technique), yassı ve yuvarlak şerit dokumalar olarak incelemek mümkündür.

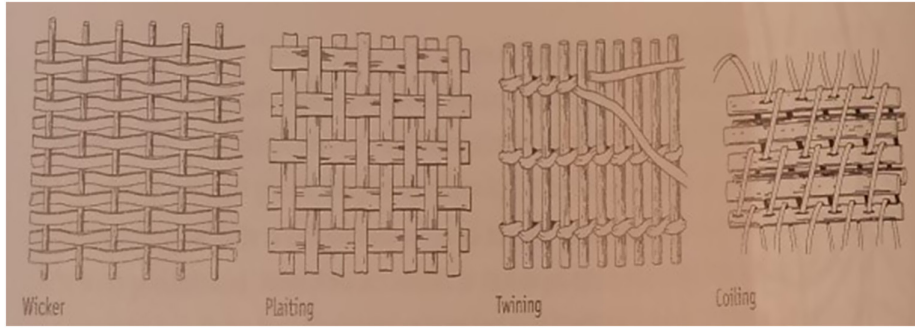
Yassı şerit örgüler; saç örgüsü (üçlü, beşli, yedili saplarda), balıksırtı örgüsü (yedili, dokuzlu saplarla), zikzak örgü (dörtlü, altılı saplarla) ve fantezi örgülerdir. Sepetin gövdesinde kullanılan teknikler kadar taban başlama teknikleri de formu oluşturmasından dolayı önemlidir. Yerli sepetlerinde yuvarlak, oval, kare(artı) ve dikdörtgen taban başlama tekniklerini kullanılmıştır, yuvarlak başlama tekniği en çok tercih edilen yöntemdir (Akpınarlı, 1992).

Kuzey Amerika Yerli sepetleri, zengin süslemeleri ile de dikkat çekmektedir. Sepetin yüzeyindeki, doku, renk veya estetik görünümde farklılıklar yaratan dekorasyon, tek başına veya kombinasyon halinde kullanılabilen üç temel yolla gerçekleştirilmektedir.

Görsel 1.

Pomo Kabilesine Ait Hediye Sepet (Milbrath, t.y.).

Görsel 2.

Sepet Örmek Teknikleri (Bernstein, 2003, s. 14).

Görsel 3.

Süsleme Tekniklerine Göre Sepet Örnekleri (Eroğlu, 2015).

Baklava dilimi örgü, dimi örgü büküm çeşitleri gibi, çözü ve atki elemanlarının yapısal manipülasyonu yoluyla oluşturulan süslemeler bu grupta yer almaktadır (Görsel 3). Başka bir süsleme yöntemi de yalancı dikiş, boyalı ateller, dokuma esnasında ilave veya boyalı malzemelerin dâhil edilmesi yoluyla oluşturulan süslemelerdir. Sadece dokuma esnasında süsleme yapılmaz. Sepetin tamamlanmasından sonra pigmentler (koyu sarı, odun kömürü, lapis lazuli vb.), boyalar, boncuklar, pandantifler, tüyler ve blok damgalı motifler kullanılabilir (Görsel 3) (Turnbaugh & Turnbaugh, 2004, s. 82).

Kuzey Amerika Yerli sepet tasarımlarında kullanılan motifleri natüralist, sembolik, stilize, geometrik veya soyut olarak sınıflandırmak mümkündür (Görsel 4). 20. yüzyılın başından itibaren Avrupalı ve Amerikalı alıcıların gerçekçi kuş figürleri ve natüralist tasvir taleplerinin artması ile soyut desenler azalmış, natüralist desenlerin kullanımında artış olmuştur. Sepetlerde en sık rastlanan desen geometrik veya temsili desenlerdir (Bernstein, 2003, s. 19).

Kızılderili sepetlerini; kullanılan teknik, malzeme, üretildiği ham madde, dokunduğu kabileler ve kullanım amaçlarına göre başlıklar

altında sınıflandırmak mümkündür. Kullanım amaçlarına göre; yük sepetleri ve tohum çırpıcılar, un sepetleri, elek olarak kullanılan sepetler, kaynatma sepetleri ve çorba kapları, kök toplama sepetleri, düğün sepetleri, ölüm sonrası ritüellerde kullanılan sepetler, av sepetleri, saklama sepetleri, su şişesi olarak kullanılan sepetler, tören sepetleri gibi birçok maksatla birçok fonksiyonel sepetler örülmüştür (Görsel 5).

Kuzey Amerika Yerli Sepet Örneklerinin İncelenmesi Tuzak Sepeti

“Tuzak sepetleri” gerçek ördekbaşı ve bitkisel liflerden yapılan av aletleridir ve müzeler, yerli sepet araştırmacıları, küratörler tarafından sepetçilik kategorisinde değerlendirilmektedir. Yerli avcılar, tuzağı kaz ve ördek sürülerine yakın bir yere koyarak rahat avlanmışlardır. Bu av aletini yapma sanatı avcıdan avcıya yüzyıllar boyunca aktarılmıştır. İlk tuzak örneklerinde, su kuşlarının tüyleri tuzağa dokunmuş ve kenevir ipleriyle bağlanmıştır. Daha sonraki dönem örneklerinde, yemin daha gerçekçi görünmesi için, tuzağın başları ve boyunları ördeğin tüylerinin renklerine uyumlu olacak bir şekilde boyanmış ve önceden avlanan ördek derileri tuzakların üzerine gerilmiştir. Bugün Erken Dönem tuzak sepetleri müzelerde ve küratör kataloglarında yer almaktadır (Görsel 6).

Not: Tuzak Sepeti, 29-16-10/97265 Numaralı Envanter, Peabody Arkeoloji ve Etnoloji Müzesi

Bu çalışmada incelenen “tuzak sepeti” (Görsel 6); 29-16-10/97265 envanter numarası ile Amerika Birleşik Devletleri Massachusetts eyaletinde Cambridge Şehrindeki Harvard Üniversitesine bağlı Peabody Arkeoloji ve Etnoloji Müzesinde Arkeoloji Bölümünde sergilenmektedir. Eser 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Nevada Eyaletinin, Humboldt County bulunan Lovelock Mağarasında Mark Raymond Harrington tarafından keşfedilmiştir. Harrington, 1928’den 1964’e kadar Güneybatı Müzesi’nde arkeoloji

Soyut Motifler (Motif Adı: Solucan İzi)

Natüralist Motiflere Örnek

Geometrik Motifler Örnek

Görsel 4.

Motif Türlerine Göre Sepet Örnekleri (Eroğlu, 2015).

Su Şişesi

Balık Avlama Sepeti

Yük Sepeti

Görsel 5.

Kullanım Amaçlarına Göre Sepet Örnekleri (Eroğlu, 2015).

Görsel 6.

Gerçek Ördek Başıyla Yapılmış Tuzağ Sepeti (Duck decoy w/real head, t.y.).

küratörü ve Overton, Nevada ve Little Lake, California yakınındaki antik Pueblo yapılarının kâşifidir. Ayrıca 1911-1915 yılları arasında Pennsylvania Üniversitesi müzesinde küratör yardımcısı olarak görev yapmıştır. Gerçek başlı ördek yemi 28,4 x 14,6 x 6 cm. boyutlarındadır. Tuzağın gövdesi bitkisel liflerin birleştirilip bağlanması ile gövde oluşturulmuş ve gerçek tüylü ördek kafası gövdeye takılmıştır (Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, t.y.).

Geyik Tüyü İşlemeli Huş Kabuğu Tepsi

Kuzey Amerika Yerli sepetleri arasında geyik tüyü işlemeli huş ağacı kabuğundan yapılmış tepsiler yerli sepet sanatının güzel örnekleri arasındadır. Bu tepsilerin en erken örnekleri 1700'lu yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde, Avrupa ve yerli kültürün daha çok temas etmesi ile yerli sanatçılar geleneksel motiflerin ve tekniklerin dışına çıkmışlardır. Avrupalı tüccarlardan öğrendikleri; ipek nakış ipi, cam boncuklar, anilin boyalar gibi yeni dokuma malzemeleri ile yerel olmayan sepet formlarını benimsemişler veya zorla benimsetilmişlerdir (Turnbaugh & Turnbaugh, 2004, s. 70).

92-12-9 numaralı geyik tüyü işlemeli huş kabuğu tepsisi (Görsel 7) Pennsylvania Üniversitesine bağlı Pennsylvania Üniversitesi Arkeoloji ve Antropoloji Müzesinin (Penn Müzesi) Amerika bölümünde yer almaktadır. Sepet 3,2 x 17 x 21 cm. ebatlarındadır.

Görsel 7.

Huş Kabuğu Tepsisi, (Williams, 2003a).

Bu tepsi örneği, Kanada'nın Quebec Fransız bölgesindeki Huron (Wyandot) kabilesi sanatçıları tarafından yapılmıştır. 1992 yılında koleksiyoncu emekli Penn State profesörü Marshall J. Becker tarafından müzeye başlanmıştır (Williams, 2003).

Not: Geyik Tüyü İşlemeli Huş Kabuğu Tepsisi, 92-12-9No'lu Envanter, Pennsylvania Üniversitesi Arkeoloji ve Antropoloji Müzesi (Penn Müzesi)

Tepsinin kenarları düzdür ve dikdörtgen merkezli farklı bir şekle sahiptir ve ipek nakış iplikleri ile işleme tekniğiyle yapılmıştır. Tepside yerel hayvan ve bitki motifleri yer almaktadır. İnsan figürleri Avrupalıların giydiği şekilde kıyafetlerle tasvir edilmiş ama Yerli tarzı mokasen ve tozluklar giydirilmiştir. Tepsie bütün olarak bakıldığında sepetin merkezinde benekli beyaz bir köpek, ağaca dayanmış bir kız çocuğu, müzik aleti çalan insan figürleri, yerel hayvan ve bitkiler ile sanki bir hikâye tasvir edilmiştir. Tepside kullanılan resim ve semboller hem Yerli hem de Fransız kültürleri hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca iki halkın gelenekleri arasındaki işbirliği tarihinin göstergesidir. Ursuline rahibeleri ve Katolik dini misyonerleri Yerli halk ile sürekli olarak etkileşime geçmiş, Yerli kadınlar Fransız rahibeler ile birlikte hem dini konularda hem

Görsel 8.
Örümcek Kadın Haç Tasarımlı Navajo Ulus Tören Sepeti (Eroğlu, 2015).

de sanatsal bağlamda birlikte çalışmışlardır. Ursuline rahibeleri, Yerlilere Fransız nakış tekniklerini Yerli malzemelerle (geyik kılı ve huş ağacı kabuğu) birleştirerek turizm amacıyla satılabilecekleri yeni sepet formları yapmayı öğretmişlerdir (Williams, 2003).

Örümcek Kadın Haç Tasarımlı Navajo Ulus Tören Sepeti

Örümcek Kadın Haç Tasarımlı sepet (Görsel 8) Navajo Ulus Tören Sepetidir ve Örümcek Nine'yi temsil eden "Örümcek Kadın Haç" motifi kullanılmıştır. Navajo veya Diné halkı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Arizona, New Mexico ve Utah eyaletlerinde yaşayan ve Amerika Birleşik Devletleri'nde federal olarak tanınan (Navajo Ulusu) en büyük yerli halktır (Navaholar, 2022). Diné halkı özellikle dokumaları ile öne çıkmış bir kabiledir. Dokumaların yanı sıra, ergenlik çağındaki genç kadınlar için reşit olma töreni olarak bilinen Kinaalda ve evlilik törenleri için dokunmuş özel sepetleriyle de dikkat çekmektedirler. Törende kullanılan ritüel nesnelere yere değmesi bir tabudur, nesnelere kutsal sayıldığından dolayı tören sepetlerinde taşınmışlardır. Tören sepetlerinin tasarımında görülen en eski motif Örümcek Kadın'ın onuruna kullanılan "Örümcek Kadın Haçları"dır (Navajo Nation Ceremonial Basket,

t.y.). Efsaneye göre; Örümcek Kadın veya Örümcek Nine ile hayvanlar arasında geçen diyalog şu şekildedir:

"Herkes "Kimsin sen?" diye sormuş. "İnce bir sesle otların arasında gizlenerek konuşan kim?", "Benim, ben Örümcek Büyükanne'niz" diye yanıtlamış o ses. Belki de ben size ışık getirmek için dünyaya getirdim. Kim bilir? Daha sonra Örümcek Büyükanne biraz nemli çamur buluncaya kadar karanlıkta etrafını yoklamış. Çamuru elleyle yuvarlamış ve ona küçük bir kâse biçimini vermiş. Kâsesini alarak, geriye dönerken yolunu bulabilmesi için ardından lif biraka biraka doğuya doğru yola koyulmuş. Yavaşça yaklaşmış, yaklaşmış, güneşin küçük bir parçasını almış ve onu çamurdan kâsesine koymuş. Sonra, doğudan batıya dönerken güneşin ışığı önünde büyüyüp yayılarak, örmüş olduğu lifi izleye izleye gelmiş. Eğer dikkat ederseniz, bugün bile bir örümcek ağı, güneşin yuvarlağı ve ışınları biçimindedir ve örümcek, ağını sabahleyin güneş iyice yükselmeden önce, çok erkenden örer." (Ateş, 2011, s. 21)

Sepetteki Örümcek Kadın Haçları yani siyah kareler ve çevresindeki sekiz adet siyah nokta bir örümceğin bacaklarını temsil eder ve genellikle Hıristiyan veya diğer dini semboller ile karıştırılmaktadır (Tisdale, 2011, s. 19). Dokumada siyah ve kırmızı renkte doğal boya kullanılmış ve kırmızı rengi solmuştur. Siyah renk; sumak yaprağı ve meyvesinin eritilmiş çam zifti ve kavrulmuş aşı boyasından yapılmış bir tozla kaynatılmasından elde edilmiştir. Kırmızı renk; arıç dallarının külleri ve siyah kızılbaş toz kabuğunun eklendiği, kaynamış dağ maun köklerinden elde edilmiştir (Navajo Nation Ceremonial Basket, t.y.).

İspanyol Madeni Para Tasarımlı Sepet Tepsisi

İspanyol Madeni Tasarımlı Sepet tepsisi (Bkz. Görsel 9) yaklaşık 1820 yılında, Barbareno Chumash (Santa Barbara) kültürü sanatçısı olan Juana Basilia Sitmelelene tarafından dokunmuştur. Sepetin boyutları 48 x 8,5 cm., boyalı ve boyasız kofa (juncus) sapları ile sarmal tekniği kullanılarak dokunmuştur (Basket tray with Spanish coin design, 2022).

Not: Smithsonian Katalog No:23/132

Amerika Yerlileri Ulusal Müzesi'nde (National Museum of the American Indian) sergilenen sepet örneklerinden biri; Kızılderili Yerli halkın Avrupalı Amerikalılar tarafından uğradıkları baskının sanata yansımalarına güzel bir örnektir. California, Monterey'deki İspanyol yöneticiler tarafından misafir bir ileri gelene hediye olarak yaptırılmıştır. Misyonerler İspanyol yetkililere sunum sepet hediye ederek Kızılderili kabilelerini "Hıristiyanlaştırmak" ve "uygarlaştırmak" konusundaki başarılarını göstermek istemişlerdir. Sepetin üzerinde yer alan desen İspanyol madeni parası (Görsel 9) üzerinde yer alan İspanyol armasıdır. Arma altı kez tekrarlanarak, sepetin tasarımına hareketlilik hissi vermiştir. Sanatçı, sepette kendisine

Görsel 9.
İspanyol Madeni Para Tasarımlı Sepet Tepsisi (Eroğlu, 2015).

Görsel 10.

William and Mary Benson, Pomo Sepet Sanatçıları (Nicholson & Hartman, t.y.) (Nicholson & Hartman, t.y.).

ait olmayan desenleri kullanarak sömürge yönetimini kabul etmiş görünse de geleneksel Chumash sepet formları ve malzemelerini koruyarak kültürünü devam ettirmeyi başarmıştır (Dennis, 2022).

Pomo Sanatçısı Mary Knight'ın Yarım Kalan Sepeti

William (Pomo, 1862–1937) ve Mary Knight (Pomo, 1878–1930) Benson çiftinin (Görsel 10) tüccar Grace Nicholson, aracılığıyla, ürettikleri sepetleri koleksiyonculara ve müzelere satarak gelir sağlayan ilk Californian Kızılderilileri olduğu araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir (William Ralgalan Benson, 2022). Tüccar Grace Nicholson, Kızılderili ve Çin el sanatlarında uzmanlaşmış Amerikan sanat koleksiyoncusu ve sanatçısıdır (Grace Nicholson, 2022). Nicholson, yerel sanatçıların ürünlerini satın alarak düzenli bir gelir elde etmelerine yardımcı olmuş ve Benson çifti ile otuz yıl boyunca çalışmış, aileye maaş ödemiş, düzenli ve kaliteli malzeme sağlamış, zor anlarında ailenin yanında olmuştur (Mary Knight Benson and William Benson willow basket, t.y.).

Grace Nicholson için dokunan sepetler arasında Amerikan Kızılderili Ulusal Müzesinde sergilenen ve Thyra Maxwell tarafından satın alınan bir sepet de bulunmaktadır (Görsel 11). Bu zarif sepet ilginç hikâyesi ile dokuma sanatçısı ve satıcı arasındaki karmaşık ilişki ağının ortasında yer almaktadır. 1929 yılında Mary Knight tarafından sepetin yapımına başlanmış ama dokuma sanatçısının vefatı ile yarım kalmıştır. 1931 yılında William Benson, satıcıları Grace Nicholson'ın ısrarı ile istemeyerek de olsa sepeti tamamlamıştır. Pomoan geleneklerine göre, merhumun ölümünün ardından kişisel eşyaları yok edilirdi. Bu nedenle sepetin tamamlanması,

Görsel 11.

William Benson Tarafından Yapılan Bir Sepet Örneği (Eroğlu, 2015).

Avrupalı tüccarların etkisiyle, yerli topluluklar için eşyalara verilen anlamlarında zamanla değiştiğini gösteren bir örnektir (Mary Knight Benson and William Benson willow basket, t.y.).

İşaret Işıkları (Beacon Lights), Dat So La Lee Dabuda (Louisa Keyser)

Metropolitan Sanat Müzesi'nde (Metropolitan Museum of Art) İşaret Işıkları (Beacon Lights) (Görsel 13) başlığı altında sergilenen sepet, Louisa Keyser (Görsel 12) ya da herkes tarafından bilinen adıyla Dat So La Lee'in eseridir. Sanatçı, dünyadaki en yenilikçi, önemli ve ünlü sepet üreticilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Washoe grubunun sepet dokumacısı olan sanatçının eserleri, Washington'daki Smithsonian Enstitüsü, Nevada Eyalet Müzesi ve Nevada Tarih Derneği dâhil olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nin en iyi müzelerinde bulunmaktadır ve 20. yüzyılın başlarındaki Arts & Craft hareketi ve "Sepet Çılgınlığı," sanatçının tanınmasında etkili olmuştur (Stockton, 2020). Dat so la lee Dabuda 'ın eserleri Washoe yerli dilinde kullanılan bir kelime olan "degikup" olarak da bilinmektedir (Singley, 2015). Sanatçı geleneksel Washoe sepetlerinin dışına çıkmıştır.

Görsel 12.

Dat So La Lee Dabuda (Louisa Keyser) (Singley, 2015b).

Görsel 13.

Dat So La Lee Dabuda Tarafından Yapılan İşaret Işıkları Sepet Örneği (Beacon Lights) (Keyser, 1905).

“Söğütten yapılmış sarmal sepetler üretmiş ve tasarımı oluşturmak için; eğrelti otu (siyah), erguvan (kırmızı) kullanmıştır. En çok düztabanlı ve küçük bir ağız açıklığı olan küresel şekilli, büyük boy “degikup” sepet stilini geliştirmesiyle ünlenmiştir” (Rentz, 2009).

İşaret Işıkları (Görsel 13) adlı eser; degikup stili sepetlere güzel bir örnek teşkil etmektedir. Sepetin yüksekliği 28,6 cm, çapı 40,6 cm'dir. Sepetin tabanı düz, gövdesi geniş, ağız kısmı dar olmasına rağmen formu dengelidir. Düzenli motif aralığı ve seksen binden fazla dikişi olan zarif sepet, Keyser'in sepet yapımındaki başarısının ispatıdır. Sepetin yapımında söğüt, batı erguvanı, eğrelti otu kökü kullanılmıştır.

Keyser'in uzun süredir patronları olan Abe ve Amy Cohn, bu sepetin şeklini dokumayı atalarından miras aldığına ve motifin Washoe sinyal ateşlerini temsil ettiğine dair bir hikâye uydurmuşlardır. Aslında yetenekli sanatçı, sepetin hem formunu hem de motifini kendi tasarlamıştır. Sepette, 1914 yılında koleksiyoncu G.A. Steiner, o zamanlar için büyük bir meblağ olan, 1,400\$ ödemiştir (The Michael C. Rockefeller Wing Collection, t.y.). Sanatçının ölümünden 20 yıl sonra 1945 yılında Margaret Cohn Keyser'in yirmi büyük eserini Nevada eyaletine 1,500\$ satmıştır. Eserlerin bugünkü değerleri bu miktarın 6,000 katından fazladır (Singley, 2015).

Kapaklı Sepetler, Elizabeth Hickox

Kapaklı sepetler (Bkz. Görsel 14), geleneksel yerli sepet örücülüğünün dışına çıkarak yaşadığı dönemin taleplerine uygun eserler üreten Elizabeth Conrad Hickox tarafından dokunmuştur (Endowment, 2020). Sanatçı sepetlerini sanatsal nesnelere olarak üretmiş, kendine has şekil, teknik, renk şeması, ayrıntılı tasarım ve yenilikçi formları ile kendi çağındaki diğer sanatçılardan ayrılmıştır. Elizabeth, üç boyutlu kapak kulpları olan sepetleri ile ünlüdür ve 1911'den 1934 yılına kadar, yılda yaklaşık beş sepet dokuduğu bilinmektedir (Rentz, t.y.).

Görsel 14.

Kapaklı Sepetler, Elizabeth Hickox, Amerikan Kızılderili Ulusal Müzesi (Eroğlu, 2015).

Labirentteki Adam, Akimel O'odham (Pima) Sepeti

Pima sepeti, kullanılan malzemeler açısından oldukça gelenekselidir. Sepetin temeli söğüt saplarından, tasarımı ise şeytanın pençesini tasvir etmektedir. 25,5 x 6 cm. boyutlarında, sarmal teknikle, dikişler çok yakın sarılmıştır. “Labirentteki Adam” tasarımı, kâsenin altındaki küçük bir şeytan pençesi dairesi ile başlar ve başlangıçtan itibaren, karmaşık bir labirent, bir adamın labirente girmeye hazır durduğu bir bitiş noktasına kadar gelişir (Görsel 15) (Akimel O'odham Man in the Maze Coiled Basketry Bowl, t.y.).

Akimel O'odham (Pima) inancına göre yaşam; insanın doğum ve ölümü arasındaki süreçte labirent şeklindeki yollarda, iyilik (aydınlık) ve kötülük (karanlık) arasında yaptığı seyahattir. Sepetteki adam figürü; bireyin, ailenin veya kabilenin doğumunu, labirent ise; insanın varoluşu boyunca içinden geçtiği değişimleri temsil eder. Yoldaki her dönemeç ve dönüşte, adam daha fazlasını

Görsel 15.

Labirentteki Adam, Akimel O'odham (Pima) Sepeti, Amerikan Kızılderili Ulusal Müzesi (Eroğlu, 2015).

öğrenir ve daha da güçlenir. Karanlık merkez, ölümü veya yeni bir yolculuğun başlangıcını ifade eder; böylece daire kendini tekrar etmektedir. Yaşam yolculuğu, doğumla başlayan, çocukluktan yetişkinliğe kadar devam eden ve yaşlılıkta sona eren bir labirent yolculuğudur (Harpo, t.y.).

Sonuç ve Öneriler

Sepet örücülüğü Kuzey Amerika Yerli halkı için geçmişten günümüze en eski ve en önemli sanatların başında gelmektedir. Kızılderili dokuma sanatçıları; ürettikleri sepetler ile sadece duygularını ve sanatsal beğenilerini aktarmamıştır. Sepetler aracılığıyla dönemin değer yargılarını, toplumdaki politik eğilimlerini, ekonomik durumlarını, din ve kültür gibi birçok konular hakkında gelecek nesillere bilgi aktarmışlardır.

Kuzey Amerika Yerlileri kelimesi, günümüzde Kanada, Grönland, ABD ve Kuzey Meksika olarak bilinen coğrafyada yaşamış ilk yerleşimciler için kullanılan bir terimdir. Bölgeye farklı zamanlarda, farklı kültürlerden insanlar göç etmiştir. İlk yerleşimciler Bering Boğazından üç akım halinde gelen Kızılderili topluluklarıdır. İkinci grupta yer alan Yeni göçmenler ise; Eski Dünyadan ya da Avrupa Kıtasından gelen göçmenlerdir. İkinci göç dalgası, İspanyollar ile başlamış, 16. Yüzyıl itibarı ile Hollanda, İngiltere, Fransa ve Portekiz devletlerinin yerleşimcileri gelmiş ve Yeni Dünya'da kolonizasyonlar kurmuşlardır. Yeni yerleşimciler değişik ülkelerden geldikleri için birbirlerinden farklı kültür ve geleneklere sahiptirler, onları birbirlerine bağlayan tek ortak noktaları dinleridir.

Kızılderililer günümüzde Hristiyan inancına sahip olsalar da gerek yaşam şekilleri gerekse sanatsal üretimlerinden de anlaşılacağı üzere şaman ve Gök tanrı inanç sistemi etkisinde kalmış olabilecekleri düşünülmektedir. Şaman kültür ve inanç sisteminde kutsal sayılan önemsenen birçok şey Kızılderili kültüründe de önemsenmektedir. Doğa elamanlarına saygı ve kutsallaştırma kültürü gereği Kızılderililerin animist düşünceye sahip oldukları düşünülmektedir. Doğanın bir bütün olarak ve her varlığın teker teker maddi varlığının ötesinde bir de ruha sahip olduğunu kabul eden görüşe animist düşünce ya da animist görüş denilmektedir.

Doğanın bir bütün olduğu her varlığın ruha sahip olduğuna ve varlıkların ruhlarına saygı duyulması gerektiğine inanılmaktadır. Hatta bir adım ileri giderek nesnelere, doğayla, hayvanlar ile sembiyotik bir ilişki kurdukları bilinmektedir. Bu düşünce yapısı, el sanatlarında kullandıkları sembollere, motiflere, malzemelere yansımıştır. Yerli kadın için sepet sadece fonksiyonel nesne değil aynı zamanda şükür etmesi için bir nedendir. Sepeti yapma aşamasından, kullandığı süre boyunca doğaya, örümcek nineye minnet duyduğu bilinmektedir. Tabiattaki ruhlarla saygısından ötürü doğru dalı doğru mevsimde kestikleri ve ağaca zarar vermedikleri bilinmektedir. Kızılderililerin sepetlerini Avrupalılarla temas etmeden önceki dönemlerde bu düşünce ile dokudukları bilinmektedir.

Yeni göçmenlerin anakaraya ayak basmaları ile yerli halkın sadece topraklarına el koyulmamış, misyonerlik ile yerli halkın dinlerini değiştirme çalışmaları başlamıştır. Hıristiyanlık inancına göre; Hz. İsa öğrencilerine, "Al, git, tanıklık yap, ilân et, talebeler edin, onları vaftiz et ve eğit" diyerek Hıristiyanlık dinini yaymalarını istemiştir. Bu fikirden yolla çıkarak Katolik Kiliselerine bağlı olan İspanyol ve Portekizli yerleşimciler, yerlilerin arazilerine İsa adına el koymuş ve yerli halkı zorla vaftiz etmek istemişlerdir. Yerli halk bu zorlu süreçte varlıklarını sürdürebilmek için kültürlerine sahip çıkmaya çalışmışlardır. Avrupalı idareciler, Kızılderilileri Hıristiyanlaştırmadaki başarılarını kanıtlamak için kendi motiflerini,

sembollerini ve renklerini zorla Kızılderililerin kadim el sanatı olan sepet örücülüğünde kullanmışlardır. İspanyol Para armalı sepet buna örnektir. Yerli sanatçılar tüm baskılara rağmen sepetlere mutlaka atalarından öğrendiği bir şey eklemişlerdir. Bu eklemeler kimi zaman sepetin geleneksel formu olmuş, kimi zaman da kullandıkları küçük bir motif olmuştur. Misyonerlik çalışmaları için Avrupa'dan rahibeler yeni kıtaya gelmiş, çocukları ve kadınları eğitmek amacıyla yerli halkla sık sık temasa geçmiş hatta manastırlar açmışlardır. Bu temaslarda yerli halka okuma ve yazma öğretmenin yanı sıra nakış, iğne işi, resim ve diğer ev sanatlarını da öğretmişlerdir. Bu temas sonrası, yerli sepetlerde nakış işleri görülmüştür. Rahibeler; yerli kadınları tüy, boncuk, deniz kabuğu süsleme gibi malzemeleri kullanarak turistik amaçlı sepet yapmaya teşvik etmişlerdir.

Kızılderili topluluklarının; şiddet, salgın hastalıklar ve zor hayat şartları ile yok olacağını düşünerek, bazı koleksiyonerler Kızılderili sepetlerini toplamaya başlamışlardır. Bugün müzelerde bulunan çoğu eser koleksiyoncuların hediyesidir. Müzelerdeki eser bilgi kartlarında koleksiyonerlerin adı yer alırken, çoğu eserin sanatçısının adı bilinmemektedir.

Bu makalenin yazım aşamasında müzelerde sergilenen sepetlerin görselleri ve Şubat-Ağustos 2015 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Navajo Rezervasyonu alanı alan araştırması ve Kızılderili kültürü ile ilgili oluşturulan arşivden yararlanılmıştır. Bu çalışmada müze bilgi kartlarında "sanatçısı belli değil" veya "Mission Indian (Misyon Kızılderilileri)" yazılarına rastlanmıştır. Misyon Kızılderilileri, Güney Kaliforniya'da yaşayan 1796 ile 1823 yılları arasında yaşamak ve çalışmak için geleneksel konutlarından, köylerinden ve anavatanlarından zorla taşınan Kaliforniya'nın yerli halkları için kullanılan addır. Ne üzücü bir durumdur ki, sepeti yapan sanatçının adının yazılmasına gerek görülmemiş ve genel bir ad olarak "Mission Indian (Misyon Kızılderilileri)" yazılmıştır.

Günümüzde de adları bilinen ve bugün eserleri milyonlarca dolara satılan sanatçıları, Dat So La Lee, Elizabeth Hickox gibi diğer sanatçılardan ayıran fark "İnovasyon" yapımlarıdır. Dat So La Lee, sepetlerinde kendi bulduğu formu kullanmış, çoğu motifini kendi tasarlamıştır. Waskoe sarmal sepetlerindeki geleneksel siyah ile kırmızı rengi sarmal sepetlerde çok ince bir dikiş tekniğiyle birleştirmiştir. Elizabeth Hickox ise, sepetlerini teşhir amaçlı, ayrıntılı ve yenilikçi formlara uygun üretmiştir.

Arkeolojik dönem sepetler geometrik motiflerin kullanıldığı ama her motifin sembolik anlam içerdiği ürünlerdir. Örneğin, sepete Batılı bir göz baktığında üç üçgen görünürken, yerli biri aynı sembolü yılan olarak yorumlayabilmektedir. Avrupalıların gelişinden sonra motiflerde değişimler görülmüş, natüralist motifler kullanılmaya başlanarak özellikle hayvan sembolleri yerini daha gerçekçi motiflere bırakmıştır.

İngiltere'de sanayi devriminin başlaması ile ucuz ve seri üretim mallar öne çıkmış; el sanatları önemini yitirmiştir. William Morris, Viktorya döneminin kötü seri üretim mallarına karşı el sanatlarını korumak için Sanatlar ve Zanaatlar (Arts and Crafts) akımını başlatmıştır. 19. Yüzyılda Kızılderili sepetleri için turist pazarları kurulmuş ve "sepet çılgınlığı" dönemi başlamıştır. Arts and Crafts hareketi özellikle zengin bireyler için bu sanat akımını çok çekici hale getirmiş, zanaat geleneklerini yücelterek geleneksel ürünlere yönelmiştir. Pek çok Viktorya dönemi kadını, endüstri öncesi el yapımı ürünleri korumanın bir yolu olarak dikkatlerini Yerli yapımı sepetçiliğe çevirmişlerdir. Birçok kişi evlerini süslemek için sepet almaya başlamıştır. Yerli sanatçılar Nicholsan Grace gibi tüccarlar

sayesinde sepetleri meta olarak görmeye başlamışlardır. Batılıların sanat eserleri olarak sepetlere olan ilgileri artarken, fonksiyonel ürün olarak talep azalmaya başlamıştır.

Günümüzde Kızılderili sepetleri zanaat olmaktan çıkmış sanata dönüşmüştür. Daha sonraki yayınlarda Türk ve Kızılderili sepet örücülüğü; desen, renk, malzeme, süsleme özellikleri bakımından incelenerek, her iki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – M.A.E., M.D.; Tasarım – M.A.E., M.D.; Denetleme – M.A.E., M.D.; Kaynaklar – M.A.E., M.D.; Malzemeler – M.A.E., M.D.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – M.A.E., M.D.; Analiz ve/veya Yorum – M.A.E., M.D.; Literatür Taraması – M.A.E., M.D.; Yazıyı Yazan – M.A.E., M.D.; Eleştirel İnceleme – M.A.E., M.D.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – M.A.E., M.D.; Design – M.A.E., M.D.; Supervision – M.A.E., M.D.; Resources – M.A.E., M.D.; Materials – M.A.E., M.D.; Data Collection and/or Processing – M.A.E., M.D.; Analysis and/or Interpretation – M.A.E., M.D.; Literature Search – M.A.E., M.D.; Writing Manuscript – M.A.E., M.D.; Critical Review – M.A.E., M.D.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akimel O'odham man in the maze coiled basketry bowl. (t.y.). *Adobe Gallery*. <https://www.adobegallery.com/art/pima-man-in-the-maze-coiled-basketry-bowl>.
- Akpınarlı, H. F. (1992). *Bitkisel örücülük* [Ders Notları]. Gazi Üniversitesi.
- Ateş, M. (2011). *Mitolojiler ve semboller, ana tanrıça ve doğurganlık*. Milenyum Yayınları.
- Basket tray with Spanish coin design (2002). *National Museum of the American Indian*. https://americanindian.si.edu/collections-search/objects/NMAI_245117.
- Bernstein, B. D. (2003). *The language of native American baskets.*, National Museum of the American Indian
- Dennis, M. (2022). *Creativity in the face of adversity*. California State University. https://human.libretexts.org/Courses/Prince_George's_Community_College/Introduction_to_Art__Art_History_Part_2/11%3A_A_Art_that_brings_U.S._history_to_life/11.07%3A_Social_structures.

- Endowment, J. E. (2020). Elizabeth Hickox basket. <https://collections.artsma.org/art/137371/basket-elizabeth-hickox>. Accessed on December 20, 2022.
- Eroğlu, M. A. (2018). Kızılderililer ve kıyafetler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1677–1694. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/549104>
- Nicholson, G. (2022). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Grace_Nicholson.
- Kekevi, M. (2019). Kuzey Amerika Yerlilerinin Kadim Dini İnançları (Tez No: 551797) [Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Kuzey Amerika (2018, December 28). *In Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_Amerika.
- Harpo. (t.y.). *Man in the maze*. American Turquoise Official Dealer. <https://www.harpo-paris.com/en/legends-and-stories/37-man-in-the-maze>.
- Mary Knight Benson and W. Benson Willow Basket. (t.y.). *National Museum of the American Indian*. <https://americanindian.si.edu/exhibitions/infinityofnations/california-greatbasin/242118.html>.
- Navaholar. (2022, November 20). *In Wikipedia*. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Navaholar>.
- Navajo Nation Ceremonial Basket. (t.y.). *Adobe Gallery*. <https://www.adobegallery.com/art/navajo-nation-ceremonial-basket-spider-woman-cross-designs>.
- Neziroğlu, F. (2007). Sepet örme tekniği ve sanatsal Yorumlar [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi, Tez Nu.: 285984.
- Peabody Museum of Archaeology & Ethnology. (t.y.) Harvard University. <https://collections.peabody.harvard.edu/collections>.
- Rentz, K. E. (2009). Dat so la lee (Dabuda or Louisa Keyser) degikup baskets. <https://americanindian.si.edu/exhibitions/infinityofnations/california-greatbasin/118261.html#quote-noimg>.
- Rentz, K. E. (t.y.). Elizabeth Hickox's lidded baskets. <https://americanindian.si.edu/exhibitions/infinityofnations/california-greatbasin/221927.html>.
- Singley, J. C. (2015). *The Dat so la lee basket mystery*. Nevada Museum of Art. <https://nevadamagazine.com/issue/september-october-2015/3026/>.
- Stockton, J. (2020). Scanning Dat so la Lee's world-famous basket. <https://www.unr.edu/nevada-today/news/2020/scanning-dat-so-la-lees-world-famous-basket>.
- The Michael C. Rockefeller Wing Collection. (t.y.). The Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/726611>
- Tisdale, S. J. (2011). *Spider woman's gift: Nineteenth-century Diné textiles*. Museum of New Mexico Press.
- Turnbaugh, S. P., & Turnbaugh, W. A. (2004). *Indian baskets*. Schiffer Publishing Ltd.
- William Ralnagal Benson (2022, December 14). *In Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/William_Ralnagal_Benson.
- Williams, F. L. (2003). *Guide to the North American Ethnographic Collection*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology. <https://www.penn.museum/collections/object/128550>